

En het dorp zal duren ...

Grafmonument van pastoor Van Den Broeck uit 1919 - Dworp

nr 32 - oktober-december 2006

---

trimestrieel tijdschrift van het heemkundig genootschap
"van witthem" Beersel

En het dorp zal duren ...

Grafmonument van pastoor Van Den Broeck uit 1919 - Dworp

nr 32 - oktober-december 2006

---

trimestrieeel tijdschrift van het heemkundig genootschap
"van wittthem" Beersel

Inhoud

<i>Inleiding</i>		
	MARC DESMEDT	5
<i>De Beerselse Kerkhoven</i>		
	MICHEL VASTIAU	6
<i>Van kerkhof naar begraafplaats</i>		
	MICHEL VASTIAU EN DIMITRI BERGHMANS	15
<i>Historiek van de begraafplaatsen</i>		
	DIMITRI BERGHMANS EN JOKE VANDENBUSSCHE	18
<i>Symboliek op de Beerselse begraafplaatsen</i>		
	MICHEL VASTIAU EN DIMITRI BERGHMANS	28
<i>Trends en modeverschijnselen</i>		
	MICHEL VASTIAU	36
<i>Een wandeling op de Beerselse begraafplaatsen</i>		
	MICHEL VASTIAU	37
<i>Colofon</i>		48

Voorwoord

MARC DESMEDT

Doodgaan en begraven worden zijn alledaagse gebeurtenissen. Toch voelen we ons niet helemaal op ons gemak wanneer we er mee te maken krijgen. Tijdens de erfgoeddag 2004 raakten we het thema al eens aan, toen we een verzameling doodsprentjes van onder het stof haalden. Kort geleden werd ons gevraagd of er kunstvolle, waardevolle of merkwaaardige funeraire monumenten aangetroffen worden op onze vijf begraafplaatsen. Een geschikt moment zo dachten we, om een volledig nummer te wijden aan begraven worden en funerair erfgoed. Tot pakweg 150 jaar geleden had begraven worden bij ons, onder invloed van de katholieke kerk, slechts één doel, namelijk zo dicht mogelijk in de buurt te komen van de zaligheid. Begraven werd je vlak naast de kerk op een kerkhof. De rijken konden in de kerk of zelfs in het kerkkoor begraven worden. De uitdrukking "rijke stinkers" is daar nauw mee verbonden. Een "aalmoezenier" van de Sint-Gudulakerk in Brussel (nu de Sint-Michielskathedraal), geeft volgende verklaring voor het citaat: *"bij bepaalde weersomstandigheden, en vooral op zware of drukkende onweersdagen gebeurde het dat de lijken, die onder de stenen vloer van de kerk lagen, onbehoorlijk begonnen te rieken. De kerkgangers stelden dit met een zeker ongenoegen vast en klaagden tegen elkaar; de rijken stinken weer...! Zo werden alle rijken dan maar meteen "rijke stinkers" genoemd..."*

In de kerk kreeg men een grafplaat waarop de overledene opriep tot bidden voor zijn of haar zielenheil. De gewone man of vrouw kreeg een kruis dat langzaam door de tijd gesloopt werd. In meer recente tijden werden arduinen grafmonumenten opgericht. Eerst sobere, met alleen de naamvermelding, later met beeldhouwde elementen of bronzen platen, waarvan de symboliek moest wijzen op de vergankelijkheid van het leven en die vooral ook de (goede) eigenschappen en karaktertrekken van de overledene moesten benadrukken.

Ook onze voorouders hebben vaak moeite noch geld gespaard wanneer het er op aankwam de eer en het aanzien van de familie hoog te houden. Vandaag de dag is soberheid troef, of is er dan toch wat veranderd aan onze dodencultus?

Zelf doorkruisten we de begraafplaatsen in alle richtingen. We vielen van de ene ontdekking in de andere en kunnen met zekerheid getuigen dat een bezoek zeker de moeite waard is. Je komt er telkens weer in een oase van rust, waar haast ieder graf herinnering, verwondering en soms ook medelijden oproept. Maar steeds opnieuw voel je aan dat de tijd snel, heel snel vooruit gaat...

De Beerselse Kerkhoven

MICHEL VASTIAU

I. Alseberg

Kerkhof

De oppervlakte van het kerkhof moet ongeveer 21 are 30 ca geweest zijn. Het was omringd met een muur en een gracht. Draai-bomen - in Alseberg ook stichels genoemd - moesten beletten dat vee op de dodenakker zou grazen en dat er met paard en kar zou doorgereden worden. Ondanks de stichels grasde er toch af en toe vee op het kerkhof.

De kostbare glasramen waren met ijzeren traliewerk beschermd tegen ballen van spelende kinderen. De grote trap was ongetwijfeld de meest geliefde plek om te spelen.

Typisch voor Alseberg waren de vele aanvragen van kloosterlingen en leken in de 19de eeuw om op het kerkhof te mogen begraven worden. De aanvraag van de Clarissen-Coletienen uit Brussel werd ingewilligd, maar deze van andere religieuzen en leken werd geweigerd. Het dodenhuisje van het kerkhof was gelegen beneden aan de Kalvarieberg, naast de tegenwoordige Orfeusacademie. Het dateerde uit 1890, dus slechts een drie- of viertal jaren voor het in gebruik nemen van de nieuwe begraafplaats.

In de kerk

De twee grafplaten in de kerk zijn vermoedelijk afkomstig uit de kloosterkerk van Zevenborren, aangezien de kerk van Alseberg bij de opheffing van dit klooster de vloer opkochte.

1. De grafsteen van Gillis van Berlaar (+1459). De zerk uit blauwe hardsteen bevat een laagrelief dat Onze-Lieve-Vrouw met kind, een broeder en Sint-Augustinus voorstelt. De grafsteen werd teruggevonden in een waterput op het huidige Winderickxplein en door pastoor Bols aangekocht voor de kerk (1).
2. De grafsteen van Nicolaas Everaerts, Grudius genaamd, wordt gedateerd rond 1575. De beschadigde steen werd door Georges Cumont in 1891 opgemerkt in de herberg De Zwaan, in 1895 aangekocht door pastoor Bols en in de kerkmuur ingemetseld (2).

Buitenmuur van de kerk

Rond de kerk zijn vijf grafplaten in de buitenmuur ingemetseld of eraan bevestigd.

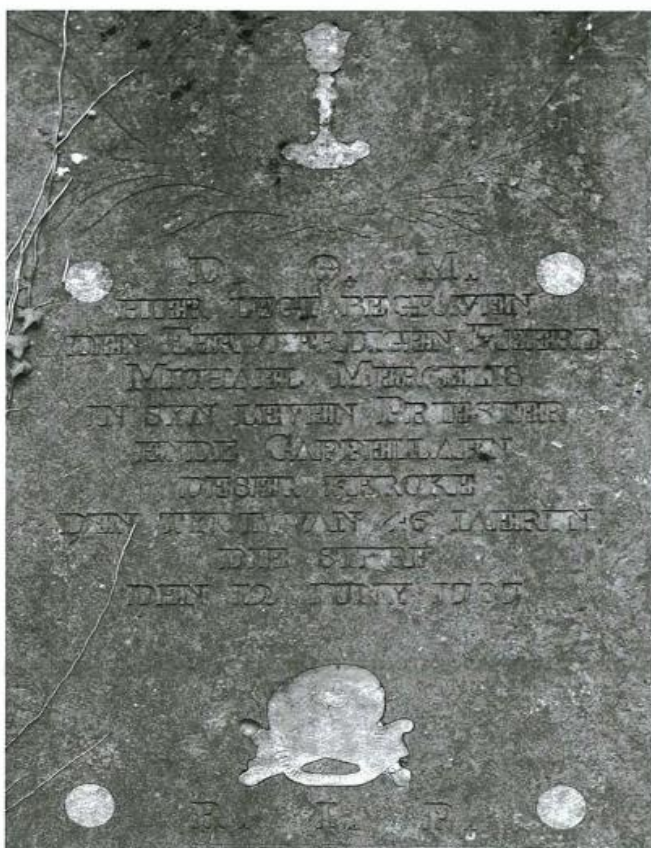
(1) zie "En het dorp zal duren..." nr 31.
(2) CUMONT (G.).
La pierre tombale de Nic. Grudius, in *Annales de la société royale d'archéologie de Bruxelles*, jg. 5 (1936), blz. 213-217.; EDZD n°6.
(3) Constant Theys
"Geschiedenis van Alseberg" Drukkerij Hessens
Brussel 1960, p. 295.

1. Fragment van de zerk van Egidius Le Corbisier (pastoor van 1706-1752). De sokkel maakt deel uit van een ander grafmonument. De figuren en letters zijn diep ingekapt en waren waarschijnlijk ingelegd met steen van een andere kleur.
2. Grafplaat van Michaël Mercelis (kapelaan van 1741-1787). Boven de tekst zien we een kelk met hostie en onder de tekst een doodshoofd en R I P.
3. Grafplaat van Jan Van Hoylant (pastoor van 1820-1861) en drie van zijn familieleden. Er staat op te lezen: "D.O.M Hier rusten afwachtende de komst des Heeren den Eerw. Heer J. van Hoylant geboren te Overijssche pastoor van Alseberg gedurende 41 jaren waer hij na de parochianen door zijne deugden gesticht te hebben overleden is den 3.3.1861 oud 86 jaren; zijne moeder gestorven den 1.9.1822 oud 96 jaren, zijne zuster Theresia gestorven den 28.11.1854 oud 92 jaren; zijne nicht Maria Anna Hormis van Hoylant gestorven 20.9.1857 oud 56 jaren" (3, zie vorige blz.).
4. Grafplaat van E.H. De Smedt. De naam is nauwelijks te ontcijferen. Wellicht gaat het hier over de onderpastoor ten tijde pastoor Van Hoylant.
5. Waar vroeger de grot van Onze-Lieve-Vrouw van Lourdes stond, is in een muur de grafplaat van Pieter Jozef Mariën (pastoor van 1861-1884) ingemetseld.

Boven: fragment van het grafmonument van Egidius le Corbisier -pastoor van Alseberg - aangebracht tegen de kerkmuur.

Onder: grafplaat van Michaël Mercelis - kapelaan in Alseberg - eveneens aangebracht tegen de kerkmuur van de kerk van Alseberg.

2. Beersel

Kerkhof

Het kerkhof van Beersel was ook afgesloten, maar dat belette niet dat paarden

---

en koeien en zelfs varkens er kwamen grazen. Een dekanal visitatieverslag uit 1793 vertelt dat de veldwachter, die naast het kerkhof woonde, niet reageerde omdat zijn eigen dieren erbij liepen. Normaal werd loslopend vee door de veldwachter naar een omsloten plaats of "schut" geleid en kreeg de rechtmatige eigenaar zijn dieren terug na het betalen van de onderhoudskosten.

Het planten van bomen op het kerkhof was steeds een bron van inkomsten voor de kerk.

In Beersel rezen rond 1715 problemen tussen pastoor Tambuysen en de schuttersgilde die de toren als staande wip gebruikten. Terugvallende pijlen hadden schade aangericht aan de leien. De gildenbroeders waren vergeten die schade te vergoeden.

De vroegere kerk van Beersel, gebouwd in 1732 met omheind kerkhof - foto omstreeks 1900. Op vandaag is alleen de toren bewaard gebleven.

In de kerk

Begraven worden in de kerk betekende betalen, en wel in verhouding tot de plaats waar het graf zich bevond. In het koor was het natuur-

lijk het duurst, voor kinderen werd een vermindering toegestaan. Een reglement bepaalde heel minutieus het tarief, het aantal kaarsen en wat met niet totaal opgebrande kaarsen gebeurde, het luiden van de klokken en hoe de opbrengst van "den offer" verdeeld werd.

In de "Manuale van de goederen en renten de pastorije competerende jaergetijden" van pastoor Egidius De Coninck dat berust in het parochiearchief van Beersel, lezen we hierover het volgende:

"De reghten van begraeffnisse etc volgens oude gewoonte sijn als volght.

Voor een koorlijck alswanneer het savonts gesoncken wort ende naer datum de uytvaertmisse ist saemen voor den pastoor 32 guls.

Is het saecken dat het uytvaert te saemen geschiet met de begraeffnisse 28 guls.

Voor een kerklijck alswanneer het saevonts gesoncken wort ende naer datum de uytvaert misse gedaen wort voor den pastoor 16 guls.

Is het saecken dat de uytvaert t saemen gesciet met de begraeffnisse 14 guls.

Voor een kerckhoflijck alswanneer het savonts gesoncken wort ende naer datum de uytvaertmisse gesciet voor den pastoor 8 guls.

Is het saecken dat de uijtvaert ende begraeffnisse t saemen gesciet 7 guls.

Is het saecken datter in gemijne uijtvaerten drij gesongen missen sijn soo heeft den pastoor een derden meerder.

Is het saecken dat de uijtvaert met een misse is ses guldens.

Voor kljne kinderen inde koor begraeven 16 schellingen.

Voor kljne kinderen inde kercke begraeven 8 schellingen.

Voor kljne kinderen op het kerckhof begraeven vier schellingen...."

Verder is er informatie te vinden over de begraafplaats zelf:

"De kercke treckt ses guls. voor de graeffplaetse inde kercke, mits conditie dat de vrouw oft man als oock hunnen kinderen mogen inde kercke begraeven worden sonder betaelen. nota den pastoor treckt van een vondelinck kint te begraeven twee schellingen, sedert dit jaer 1774."

Ook de koster had rechten zoals blijkt uit dezelfde tekst:

"Reghten van de koster.

Te weten de helight a rata van den pastoor.

Voor een koorlijck 16 guldens voor den put 2 guls.

Voor ieder geluije 16 stuyvers.

Voor een kercklijck 8 guls voor den put eenen gulden.

Voor ieder geluije 8 stuyvers.

Voor een kerckhoflijck 4 gulds voor den put thien stuyvers.

Voor ieder geluije 4 stuyvers.

Voor een kinderlijck op het kerckhof altermael tsaemen 4 schellingen...."

(4) 1 gulden =
12 schellingen.

(5) Charles Mertens in
"Les Fastes du Brabant.
Le Château Féodal de
Beersel et ses Seigneurs",
Editions Historia, Bruxelles
1942, blz. 44.

Over de opbrengst van het offer staat er volgende precisering:

"Wat raeckt den offer soo inde uytvaerten als andere offeranden daer den pax voum (vobiscum?) gegeven wort, de twee derden sijn voor den pastoor, het ander derde is voor den koster."

Het tarief voor uitvaarten varieerde dus van 32 gulden tot 4 schellingen, m.a.w. de duurste lijkbezorging was 96 maal duurder dan de goedkoopste (4). Vanzelfsprekend was er een overeenkomst met de armenmeesters voor een lijk dat op hun kosten begraven werd.

We vinden drie grafmonumenten terug in de kerk:

1. Grafsteen van Pastoor Egidius De Coninck (pastoor 1744-1775). Charles Mertens geeft de tekst van het grafschrift van Hendrik III dat in de rand van het praalgraf is aangebracht, maar waarvan slechts enkele fragmenten bewaard bleven (5).

Praalgraf van Hendrik II van Witthem en zijn vrouw Jacoba van Glimes. In de kerk van 1732 stonden de beelden in een nis in de toreningang.

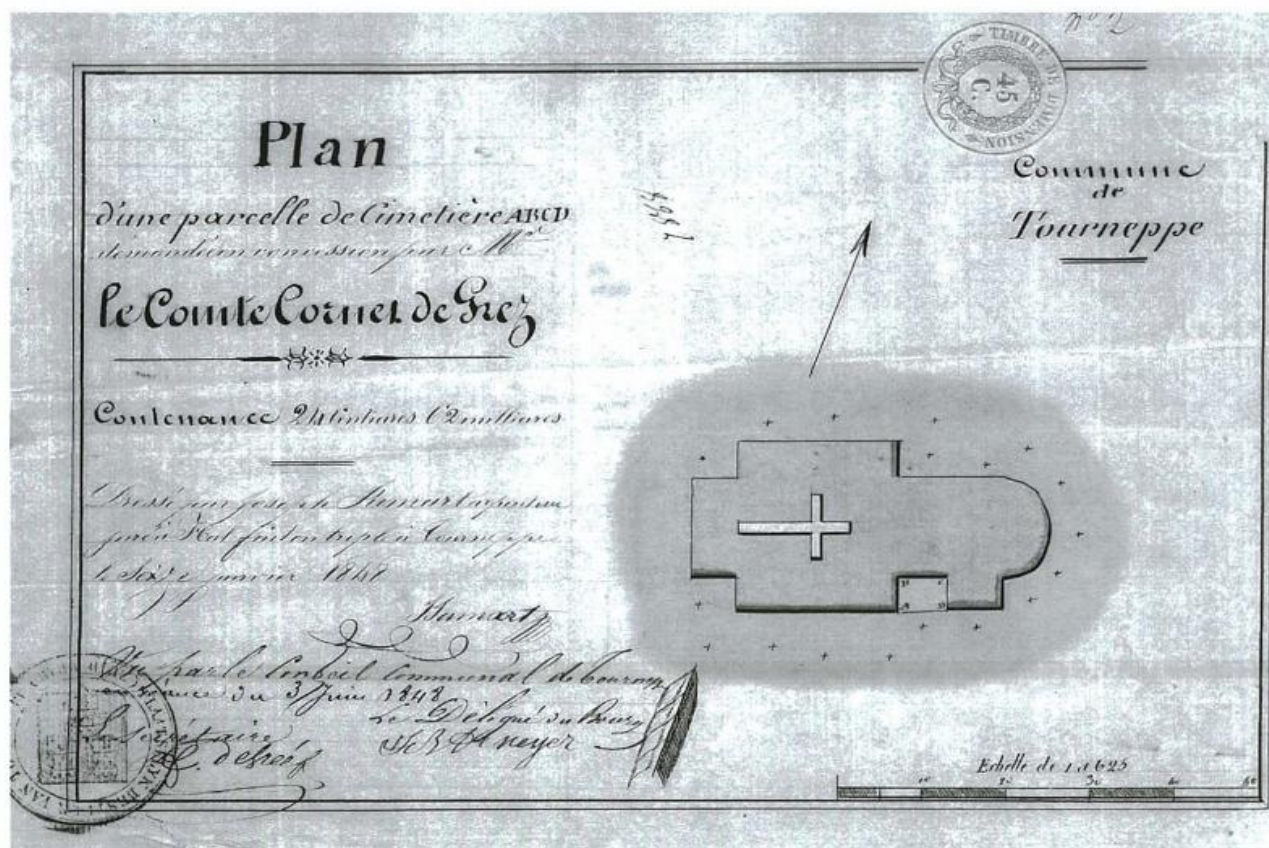
2. Praalgraf van Hendrik II van Witthem en Jacqueline de Glimes in albasten beeldhouwwerk, opgericht door hun zoon Hendrik III (zie afbeelding op blz. hiernaast).
3. Praalgraf in halfverheven beeldhouwwerk van Hendrik van Witthem III en zijn echtgenote Isabella van der Spout. Het werd na de kerkbrand van 1730 afgebroken en als funderingsmateriaal gebruikt voor de nieuwe kerk. Een groot aantal fragmenten werd bij de vergroting van de kerk in 1913 teruggevonden. Het praalgraf werd toen opnieuw samengesteld. Het bevindt zich nu in de beuk kant dorpsplein.

3. Dworp

Kerkhof

In Dworp werd de kerk voortdurend verbouwd en zelfs totaal afgebroken in 1901. De nieuwe kerk had geen kerkhof meer omdat sedert 1873 de nieuwe begraafplaats al in gebruik was. Tijdens de vele werken aan de oude kerk en gedurende haar afbraak werden de meeste oude zerken in en rond de kerk herbruikt als bouw materiaal of straatstenen. Het werk van Everaert-Boucherij uit 1877

Opmetingsplan uit 1848 voor een concessie in een inham van de kerkmuur en de sacristie voor de familie van burgemeester graaf Cornet de Grez

(6) Leop. EVERAERT
en Jan BOUCHERIJ -
Geschiedenis der gemeente
Dworp, Antwerpen 1877,
pp. 23-24.

vermeldt enkele merkwaardige grafstenen op het oude kerkhof, die vandaag verdwenen zijn (6).

In 1848 vraagt Graaf Cornet de Grez een grafconcessie aan op het kerkhof voor een perceel van 24 a 62 ca gesitueerd aan de zuidelijke gevel van de kerk. De zerken van de familie Cornet de Grez werden achteraf naar de nieuwe begraafplaats overgebracht. Rond het kerkhof stond een muur en ook een haag met een "valveken" of "barrier" om het vee de toegang te beletten. Op het kerkhof van Dworp stonden ook sparren en fruitbomen. In de dertiende eeuw wordt melding gemaakt van een vleesverkoopplaats aan 't kerkhof.

4. Huizingen

Het kerkhof

Het trieste einde van de
ingangspoort van het
kerkhof van het oud dorp
in Huizingen. Wat verder
staat de nieuwe kerk.
Foto August Bal.

Ook in Huizingen is het oude kerkhof verdwenen met de afbraak van de oude kerk rond 1900. Het kerkhof had een oppervlakte van 9 are. De zerken werden gebruikt als bouw materiaal en voor wegverhar-

ding en bruggetjes. De grafsteen van kasteelheer Charles Vaucamps (+1852) en ook de grafzerk van zijn echtgenote Marie Simons (+1847) werden overgebracht naar de huidige begraafplaats.

Tijdens de noodopgraving van de fundamenteën van de oude kerk van Huizingen, afgerond in 1967, werd een uitgeholde boomstam gevonden die als lijkstijl gediend had. C14-onderzoek dateerde de kist tussen het midden van de 9de en het einde van de 10^e eeuw. De stukken grafsteen van de familie Boisot-Tisnack, eveneens teruggevonden tijdens de opgravingen, kwamen in het provinciedomein terecht.

In het Provinciedomein

Op een grasperk voor het kasteel liggen drie brokstukken van de zerk van Pieter Boisot (+18.10.1561) en zijn echtgenote Louiza van Tisnack (+29.3.1569). August Bal schrijft: "*Volgens ingewonnen inlichtingen zou een vierde stuk van deze zerksteen gebruikt geweest zijn, om het gewelf van het bruggetje van de Kesterbeek te herstellen, dat onder de Menisberg doorloopt*" (7).

De vermoedelijke afmetingen van de grafzerk waren ca. 2,50 m lang op 1,56 m breed. Op de steen zijn de wapens van Boisot en Tisnack afgebeeld. Het opschrift luidt als volgt: "*Cy-gist Messire Pierre Boisot, chevalier, seigneur de Roun, de Huyssinghen, Buijssinghen, Eijsinge, Dorpe et trésorier de l'ordre, et des finances du roy, qui trépassa le 28 d'octobre 1561 et Dame Loyse de Tisnack sa femme qui trépassa le 29 mars 1569. Stilo Rom.*"

(7) August Bal, *Geschiedenis van Huizingen*, 1958, blz. 25 en 26.

(8) "*La Toison d'or ou recueil des statuts et ordonnances de noble ordre de la Toison d'or*", blz. 109

Opmerking: De overlijdensdatum van Pierre de Boisot is: volgens de zerk : 18.10.1561, volgens *La Toison d'or ou recueil...* : 28.10.1562)

Grafplaats van Pierre de Boisot (Provinciedomein Huizingen).

Detail van de plaat met
boven de helm de naam-
vermelding.

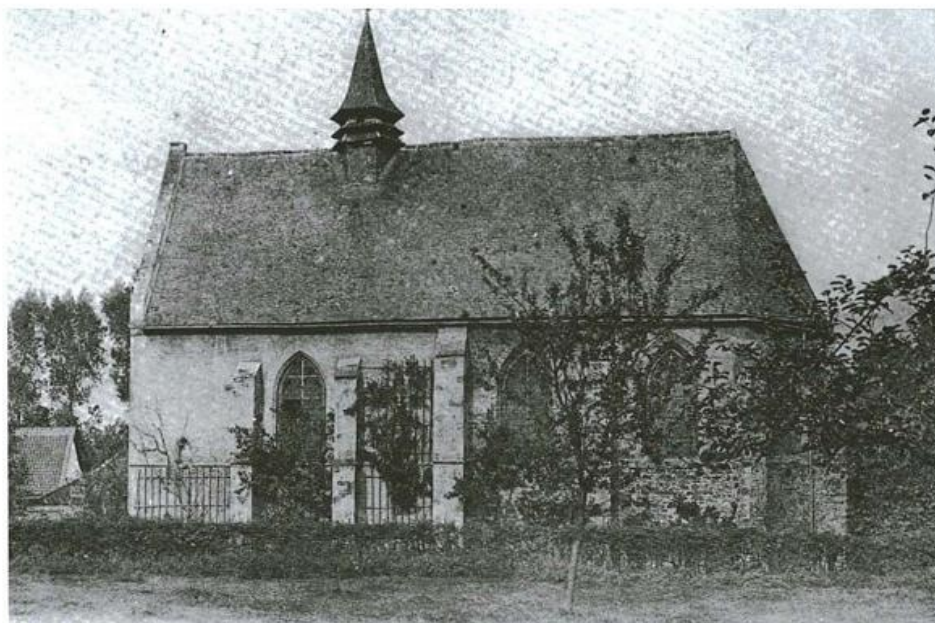

14

5. Lot

In Lot bestonden twee kapelarijen, die van "O.-L.-Vrouw van Laect" en de "castrale kapelrije van Wolfshagen", toegewijd aan de heilige drie koningen. Wolfshagen bezat tot in de 18de eeuw een kerkhof. Bij het sluiten voor de eredienst van de kapel in 1801 werd er in en rond de kapel grote opruiming gehouden.

Lot werd pas in 1927 een zelfstandige gemeente. Daarvoor behoorde het tot Sint-Pieters-Leeuw en Dworp. Een kerkhof rond de kerk heeft nooit bestaan.

De kapel van Wolfshagen
in Lot aan de Frans
Walraevensstraat.

Van kerkhof naar begraafplaats

MICHEL VASTIAU EN DIMITRI BERGHMANS

Hoe behandelden de eerste mensen hun doden?

In de prehistorie kwamen al verschillende behandelingsvormen van dode lichamen voor; waarvan twee vormen sporen nagelaten hebben: verbranden en begraven, al werd het lijk niet altijd in de aarde begraven, maar soms overdekt met stenen, neergelegd in een grot of op een verhoog, in een moeras neergelaten, enz.

De Romeinen brachten de doden 's nachts buiten de stad om verbrand of begraven te worden langs de toegangswegen tot de stad. Tot de laatste helft van de zesde eeuw was het verboden te begraven binnen de stadswallen van Rome.

Bij de eerste christenen.

De eerste christenen behandelden hun doden op de manier waarop de joden of heidenen uit hun omgeving dat deden, mummificatie in Egypte, begraven in catacomben of op begraafplaatsen in openlucht, maar zeker nooit verbranding. Welgestelde families hadden hun eigen familiale begraafplaatsen, en stamhoofden of koningen soms een indrukwekkende tumulus.

In onze streken werden Galliërs, heidenen en christenen op dezelfde plaatsen begraven. Christelijke Frankische krijgers kregen hun wapens als grafgiften mee, tot Karel de Grote een eind stelde aan dat gebruik. Pelgrims naar Santiago de Compostella werden in hun pelerine met Sint-Jacobschelpen begraven.

Keizer Constantijn verleende in 312 officieel toelating aan de Christenen om hun godsdienst openlijk te belijden. Eén van de gevolgen was het bouwen van kerken boven de graven van martelaren, en het geleidelijk afnemen van de bijzettingen in de catacomben.

Kerkhoven.

De wens om zo dicht mogelijk begraven te worden bij een heilige, gaf aanleiding tot het creëren van begraafplaatsen rond de kerk, het kerkhof. Op andere plaatsen richtten christenen een groot kruis op, daar waar ze in openlucht vergaderden. Onder dat kruis werd er begraven en pas later werd een kerkje gebouwd. Meestal werd het lichaam, in een lijkst, met de voeten naar het oosten begraven.

Het kerkhof was afgesloten met een muur, haag of gracht om te beletten dat dieren de aarde zouden omwoelen, maar koeien graasden nogal eens op het kerkhof. Ook fruitbomen en andere bomen werden er aangeplant. Het was ook gewoontegetrouw een speel-

plaats voor kinderen en ook voor balspelen voor volwassenen, een droogplaats voor linnen, een plaats waar bedelaars zaten, waar mysteriespelen opgevoerd werden, waar mensen samenkwamen, waar zelfs handel gedreven werd.

In de steden lagen op het kerkhof grote massagraven open waarin de lijken opgestapeld werden en regelmatig met een laagje aarde bedekt werden. Het was een uiterst onhygiënische werkwijze. Beenderen uit geruimde graven werden opnieuw in een massagraf begraven, ofwel bewaard in een ossuarium. Gelukkig was dat niet het geval in dorpsgemeenschappen, waar individuele graven gedolven werden of familiegrafkelders gebouwd, en waar het kerkhof ruim genoeg was. Het was soms opgedeeld in een hoek voor rijken, voor armen en een engelenkerkhof.

Kerkhoven werden met het nodige ceremonieel ingewijd: het planten van 5 kruisen, één in het midden en vier op de hoeken, zingen van de litanie van al de heiligen en andere aanroepingen, bespreken met wijwater, aansteken van kaarsen.

Keizer Jozef II besliste door het edict van 26 juni 1784 dat het gedaan was met begraven in "eene Kerk, Kapelle, Bid-Plaets of ander bedekt Gebouw" en binnen de stadsmuren.

Begraven in de kerk.

De christelijke Romeinse keizers in Constantinopel gaven het voorbeeld door zich in een kerk te laten begraven, gevolgd door de pausen in Rome. Bisschoppen vroegen om begraven te worden in hun kathedraal en gaven aan familieleden toelating om er eveneens begraven te worden. Koningen lieten soms buiten de stad een begrafeniskerk optrekken voor hun dynastie. Ondanks de reacties van concilies, en later van het kerkelijk recht, dat uitdrukkelijk een teraardebestelling in de kerk verbood, werd dat verbod zeer slecht toegepast. De interpretatie begon: uitzonderlijk vrome personen mochten wel in de kerk begraven worden, ook de patronus ecclesiae of eigenaar van de kerk, priesters, verdienstelijke personen, weldoeners van de kerk, enz. In de meeste kerken bestonden toch beperkingen: het graf mocht niet boven de vloer uitsteken, dus vlakke grafplaten, soms met koper bedekt, of alleen begraving in de zijkapellen van de kerk.

In de kerk bleven gedenktekens beter bewaard, soms gebroken of onder een nieuwe vloer verstopt. Welbekend zijn de vlakke zerken met ingekerfde afbeelding van de overledene en met opschriften uit de Gotische periode. Zij waren in steen of koper. De Renaissance verkoos grafplaten in reliëf. Zeer rijke personen lieten praalgraven oprichten die boven de vloer van de kerk uitstaken. Zij werden liggend op die altaarvormige graven afgebeeld. Soms werd iemand in een nis in de muur van het kerkgebouw begraven, zoals de dauphin Joachim in de basiliek van Halle. De zerken, in de muren van kerken

---

ingemetseld of er gewoon tegen rechtgezet, zijn meestal elders in of rond de kerk gerecupereerd en zijn niet boven de begraafplaats opgericht. Vanaf de gotische periode komen ook hangende monumenten voor; niet op vloerhoogte, maar veel hoger tegen een muur of pilaar, vaak met een portret van de overledene. De obiits zijn hiermee verwant, in zover zij ook een overledene gedenken, maar natuurlijk geen zerken zijn.

Begraafplaatsen vanaf de Franse tijd.

Het einde van de 18^e eeuw luidde een nieuwe fase in binnen de funeraire cultuur. Jozef II en Napoleon namen enkele belangrijke beslissingen over deze materie. Het edict van Jozef II stamt uit 1784, het stelde een einde aan het begraven in gebouwen en onder hun bevoering. Nieuwe begraafplaatsen dienden, om gezondheidsredenen, aangelegd te worden buiten de grenzen van de agglomeratie. Vanaf 27 april 1802 moest elke begraafing gebeuren op verklaring van de publieke officier. Deze ambtenaar van de burgerlijke stand controleerde of alle wetten aangaande de burgerlijke stand uitgevoerd werden. Dit document moest overhandigd worden aan de grafmaker. Hierna kon deze overgaan tot de voorbereiding van de begraafing. De grafmaker of opzichter moesten instaan voor het goede verloop van de zaken.

Het keizerlijke decreet van 12 juni 1804 geeft zowel voor België als voor Frankrijk een nieuwe basiswetgeving. Het was de bedoeling de controle van de begraafplaats volledig te onttrekken aan de kerkelijke overheid. Iedereen kon ongeacht stand, geslacht of geloof op dezelfde plaats begraven worden.

In buitenparochies werd natuurlijk verder begraven op het kerkhof rond de kerk, omdat er nog plaats genoeg was. Bovendien wilde de burgerlijke overheid geen onpopulaire maatregelen nemen, zoals niet meer begraven op het bestaande kerkhof en een nieuwe begraafplaats te vestigen op kosten van de gemeenschap.

Oorspronkelijk werden de overledenen binnen of rond de kerk begraven, men sprak dus van kerkhoven. Nu werden ze begraven buiten de agglomeratie en niet meer in de omgeving van de kerk. Omdat ze ook niet langer onder de verantwoordelijkheid van de parochies vielen kregen de gronden de naam "begraafplaatsen".

Het al dan niet wijden van het kerkhof volgens de katholieke rite, zal onder het onafhankelijk België aanleiding geven tot een conflict tussen katholieken en liberalen.

Lijkverbranding, of beter verassing of crematie werd door de wet van 21 maart 1932 toegelaten.

Historiek van de begraafplaatsen

DIMITRI BERGHMANS EN JOKE VANDENBUSSCHE

Begraafplaats Dworp.

In september 1874 kwam de Provinciale Geneeskundige Commissie tijdens een bezoek in Dworp tot de vaststelling dat er behoefte was aan een nieuwe begraafplaats. De plaats rond de kerk voldeed niet meer. Van een verdere uitbreiding kon geen sprake zijn. De gemeente diende op zoek te gaan naar een nieuwe locatie.

Op 22 november 1874 besliste de gemeenteraad in te gaan op het voorstel van burgemeester Cornet de Grez om een terrein van 35 are, dat hem toebehoorde, te ruilen tegen twee grondpercelen van het Bureel van Weldadigheid. Als wederdienst vroeg de burgemeester een eeuwigdurende concessie van 1 are 50 ca voor hem en zijn familieleden. Op 1 april 1875 stelde notaris Claes de akte op voor deze ruil. De aanleg van de nieuwe begraafplaats kon beginnen.

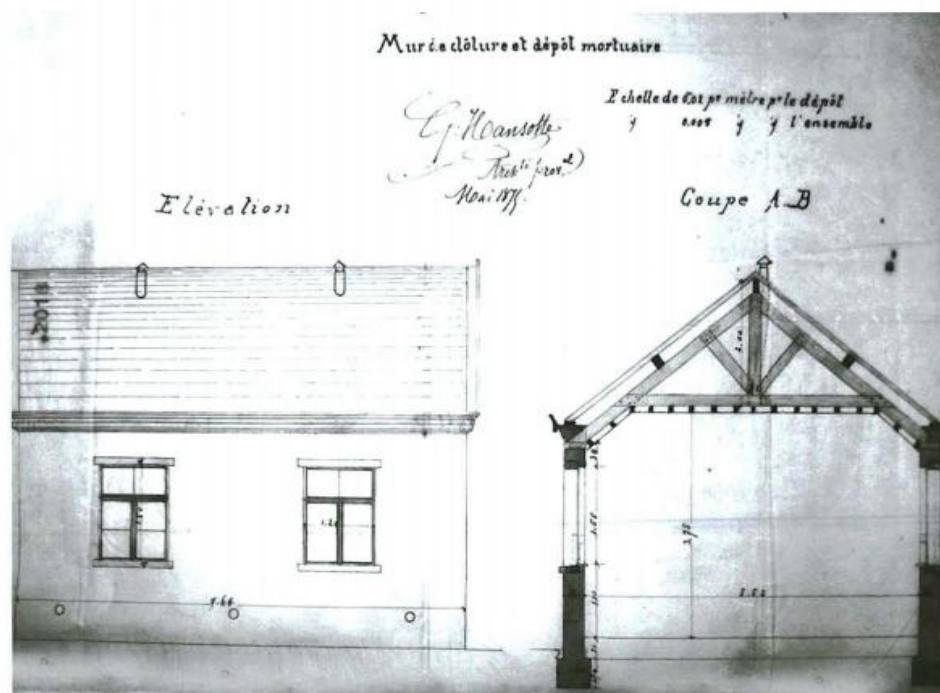
Op 18 juni 1875 werden de plannen voor de aanleg van de muur en het lijkenhuisje, opgesteld door de Provinciearchitect Gustave Hansotte (1), door de gemeente goedgekeurd. Een maand later werden de werken uitbesteed aan aannemer Antoon Hannaert uit Alseberg.

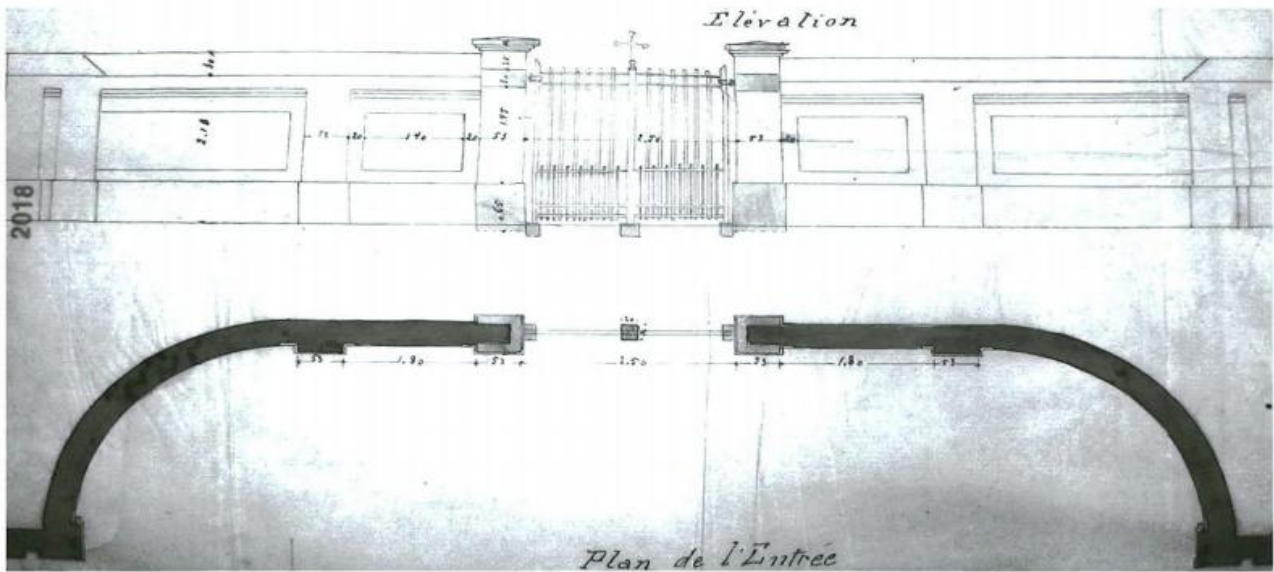
De inwijding van de nieuwe begraafplaats door de deken van Halle vond plaats op 29 augustus 1876. De ingebruikname volgde in november van hetzelfde jaar (2).

(1) Gustave HANSOTTE werd te Parijs geboren in 1827 en overleed te Vilvoorde in 1886. Zijn omvangrijk oeuvre getuigt van zijn bekwaamheid in zowat alle bouwstijlen uit zijn tijd. Als provinciaal architect ontwierp hij verschillende bouwwerken in Schaarbeek: afwerking van de Sinte-Mariakerk (opvolging vanaf 1850), de Hallen (1865) en de Sint-Servatiuskerk (1871-1876). Hij was ook de architect van de pastorie (1872) en de Sint-Jozefkerk (1875-1876) in Londerzeel.

(2) Gestorven begin november 1876 en dus de eerste personen begraven op de nieuwe begraafplaats:

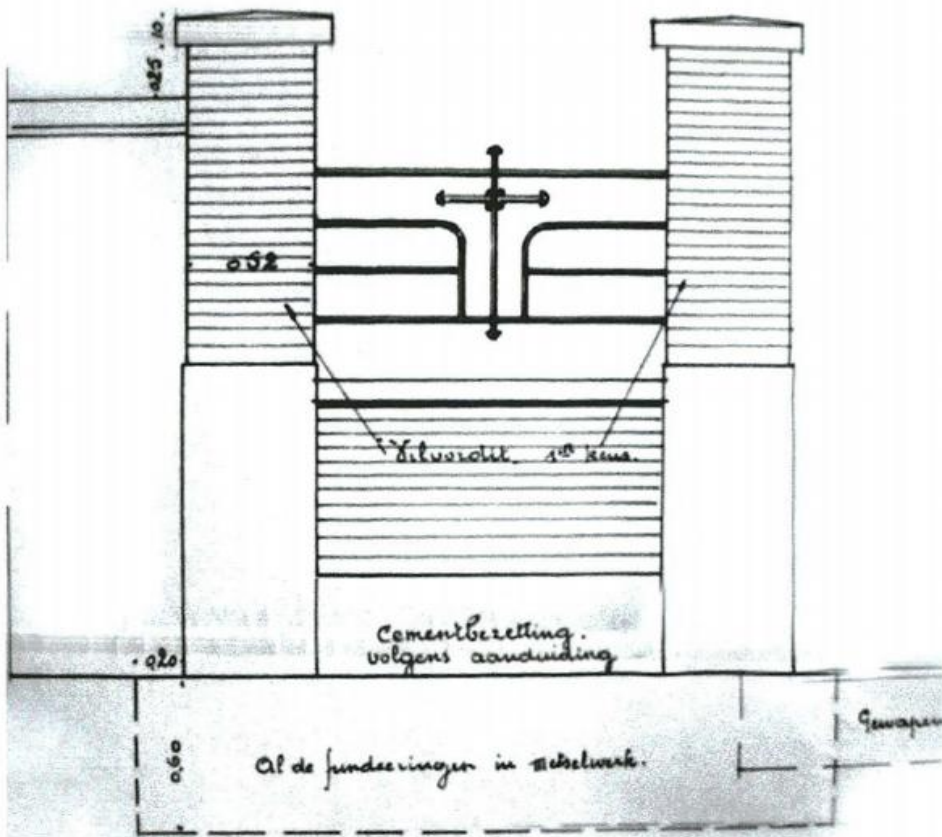
Petronella Swalus
+ 3.11.1876;
Jakobus Deproost
+ 7.11.1876;
Maria Peiremans
+ 9.11.1879;
Maria Barbara Peetroons
+ 11.11.1876;
Henricus Peetroons
+ 25.11.1876.

Detail ontwerp door G. Hansotte van het dodenhuis op de begraafplaats van Dwarp.

In 1939 was de muur rondom de begraafplaats aan herstelling toe. Een deel van de oude muur werd afgebroken en het lijkenhuisje werd opgesmukt. Deze werken werden toegewezen aan Emiel Springael uit Dwarp voor de prijs van 20.500 fr. Op 30 juni 1970 keurde het gemeentebestuur de uitbreiding goed.

Detail uit het plan voor de heropbouw van de muur rond de begraafplaats in Dwarp (1939).

(3) Henri JACOBS, geboren in Sint-Joost-ten-Node in 1864, overleden in Schaarbeek in 1935. Als leerling van Horta is hij vooral bekend als ontwerper van verschillende scholen in art-nouveaustijl in het Brussels Gewest.

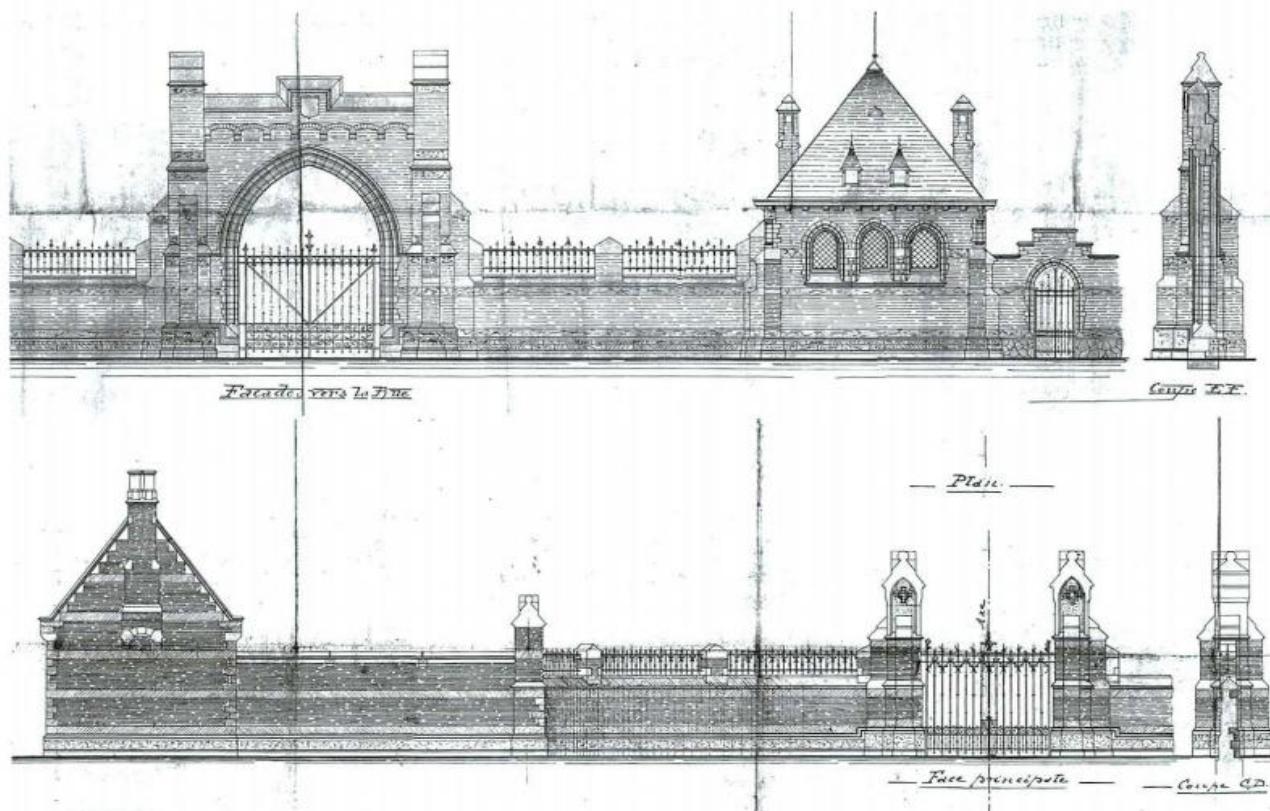
Het ontwerp voor deze uitbreiding werd opgemaakt door studie-bureau Clerckx. In de plannen was ook ruimte voor een strooiwei-de voorzien. Na een gunstig advies van het Bestuur van de Stede-bouw en Ruimtelijke Ordening in oktober 1970, werden 47 are 97 ca (sectie E nr 300b) aangehecht bij de bestaande begraafplaats. Deze grond behoorde toe aan de Commissie van de Openbare Onder-stand van Dworp, die het perceel gratis afstond. Zo kreeg de begraafplaats zijn huidige vorm.

Begraafplaats Alseberg

Op 26 oktober 1893 besliste de gemeenteraad over te gaan tot het vestigen van een nieuwe begraafplaats in Alseberg. Twee maanden later, nog voor de overdracht van een geschikt terrein afgerond was, werd Henri Jacobs uit Schaarbeek reeds als architect aangesteld voor de "sluilmuren en het doodshuis" (3).

De gemeente koos een stuk grond gelegen aan de huidige Onze-Lieve-Vrouwestraat als locatie voor haar nieuwe begraafplaats. Onderhandelingen waren er met Joanna Belleweg, die in januari 1894 de overdrachtprijs van 5.300 fr/ha voor 43 are en 30 ca van haar eigendom aanvaardde. Ook de familie Bergmans werd gecon-tacteerd voor een aangrenzend perceel van 47 are 70 ca. De aan-koop van deze gronden werd uitgesteld omdat men wachtte op de goedkeuring van de hogere overheid.

Onder: eerste ontwerp afsluitingsmuur, toegangspoort en dodenhuisje begraafplaats Alseberg (9.4.1894).
Onder: definitief ontwerp zoals het ook werd uitgevoerd (29.11.1894).
Ontwerpen van architect H. Jacobs.

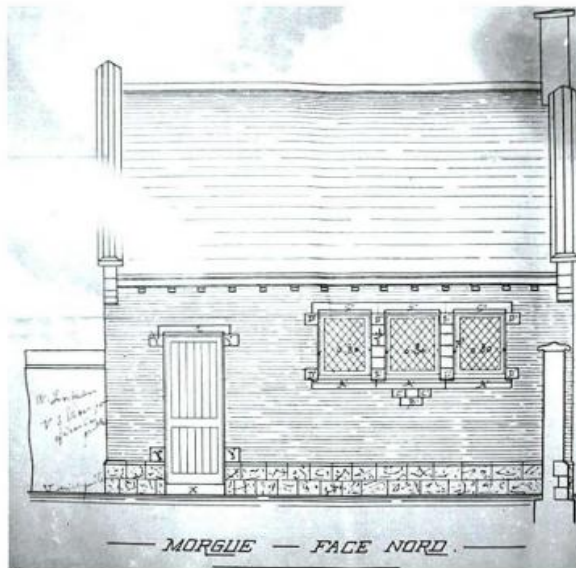

Toespraak op de begraafplaats door burgemeester E. Dielen bij de begrafenis van Jan Baptist Vandervelden (° Alseberg 8.11.1875 en + Alseberg 23.4.1939), echtgenoot van Maria Ludovica Vastiau.

Het eerste ontwerp van de begraafplaats (april 1894) stuitte op behoorlijk wat kritiek van de Minister van Openbare Werken. De oppervlakte van het gekozen terrein bedroeg meer dan 90 are, hetgeen voor 1600 inwoners veel te groot was. Volgens het Ministerie volstond in Alseberg een begraafplaats van 16 are 80 ca. Een grotere oppervlakte zou meer eeuwigdurende concessies aantrekken, die enkel de gemeentekas zouden spijzen. De overheid kon enkel een subsidie tot 25 are toestaan. Er waren ook opmerkingen m.b.t. de oriëntatie en de inrichting van het lijkenhuis. Om hygiënische redenen moest er best een noordelijke lichtinval zijn. De luxe van het doodshuis, het bureau en de ingangspoort werd onnodig geacht. De minister benadrukte dat een lijkenhuis soberheid vereist, "zonder architecturale pretentie en vooral zonder overdaad aan sierlijke details". De sierlijke accenten van architect Jacobs werden duidelijk niet door iedereen gesmaakt.

Het tweede ontwerp (november 1894) van Jacobs werd wel weerhouden. Pas op 8 april 1895 kocht de gemeente het terrein aan (Sectie B n° 196b) van de weduwen Jean-Baptiste en Henry-Joseph Bergmans voor 2.748,50 fr. Vanaf dan kwam het project in een stroomversnelling. Op 11 april kreeg het bedrijf Wittebort en Degendesch uit Sint-Gillis de werken toegewezen voor 26.064 fr. De opdracht werd in de loop van het jaar afgerond. Deken Boone van Ukkel wijdde op 22 december 1895 de begraafplaats in.

Pas in de jaren 1960 zou de begraafplaats worden vergroot. In mei

Zijaanzicht plan dodenhuisje Alseberg.

interessant bevonden het terrein aan te kopen, rekening houdende met de vele grondafstanden, de aangroeiende bevolking (1964: 3.038) en de automatische concessies voor oud-strijders.

De verkoop vond plaats in augustus 1966. De werken, waaronder het afbreken en heroprichten van een muur, de beplanting en de afsluiting, werden uitgevoerd in 1967.

Begraafplaats Lot

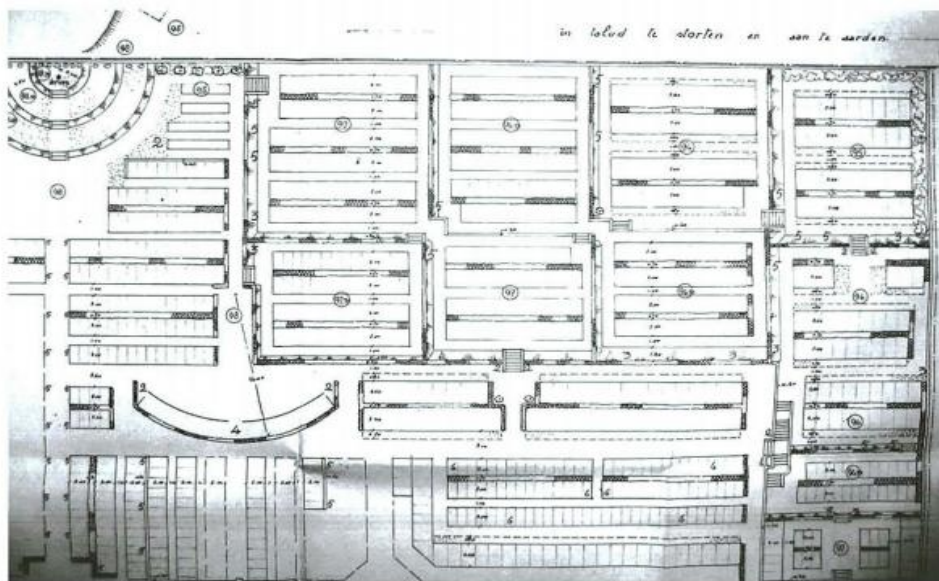
Door de oprichting van de Parochie Lot bij Koninklijk Besluit van 15 augustus 1895, werden de moedergemeenten Dworp en Sint-Pieters-Leeuw belast met het oprichten van een begraafplaats in het gehucht, naast de bouw van een kerk en een pastorie. De zoektocht naar een geschikt terrein kon beginnen. Gezien de nieuwe parochie in overstromingsgebied lag, was het niet aangewezen om daar te begraven. De enige locatie die wel voldeed voor deze bestemming was de hoogte gelegen tussen de gehuchten Lot en Kesterbeek. In december 1896 stemde Gravin de Merode toe op deze hoogte een stuk van een bos te verkopen aan 4.298 fr., goed voor 55 are 96 ca. Ook werd er grond aangekocht om een toegangsweg te voorzien. De hoge kosten, verbonden aan de verschillende infrastructuurwerken voor de parochie, bracht de gemeente Dworp ertoe een lening van 30.000 fr. aan te vragen en ook een tussenkomst te vragen bij de Provincie en de Staat. De onderhandelingen tussen de gemeenten Sint-Pieters-Leeuw en Dworp over de verdeling van de kosten verliepen moeizaam. Architect Henri Jacobs uit Schaarbeek ontwierp in april 1897 het lijkenhuis en de centrale ingang van de begraafplaats. Vijf maand later kreeg Alphonse Fauconnier uit Wouters-Brakel de werken toegewezen voor de prijs van 14.920 fr. In april 1898 werden de werkzaamheden aangevat.

1964 vroeg het gemeentebestuur de familie Peter Demunter-Van Hove uit Ukkel of zij het stuk grond van 20 a 80 ca, dat grensde aan de bestaande begraafplaats, wilde verkopen. De Provinciale Geneeskundige Commissie adviseerde positief inzake de uitbreiding. Hoewel de begraafplaats nog wel een tijdje meekon, werd het wel

Voor de uitbreiding van de begraafplaats in Lot is het wachten tot na de Tweede Wereldoorlog. In 1946 werd met een KB de machtiging gegeven om over te gaan tot de nodige onteigeningen. Een paar jaar later werd een aangrenzend perceel verworven met een oppervlakte van 50 are.

Architect-urbanist Huib Hoste uit Hove mocht in 1952 het ontwerp maken van de nieuwe begraafplaats, de afsluitingsmuren en het kruis. De aanbesteding ging in januari 1953 naar een aannemer uit Denderleeuw, Frans Couck. Die zou de werken uitvoeren voor 852.856,5 fr.

Begraafplaatsen vragen veel onderhoud. Zo maakt het archief tussen

Plan uitbreiding begraafplaats Lot anno 1952, uitgewerkt door architect Huib Hoste.

Begraafplaats voor oud-strijders in Lot.

(4) **Louis Ernest S'JONGHERS (1866-1931)** wordt in 1887 gemeente-architect van Anderlecht. Hij zal de meeste Anderlechtse gemeentescholen ontwerpen. Ook het monumentale vredegericht in Anderlecht is een ontwerp van zijn hand.

1939 en 1949 melding van verschillende verbeteringswerken in Lot, zoals het reinigen van arduinen kolommen, het schoonmaken en schilderen van het grote kruis en de arduinen steen, het plaatsen van betonnen platen onder de zerken van de oudstrijders, het d.m.v. verguldsel herschilderen van de geschriften op de grafzerken van de oudstrijders en het plaatsen van een ijzeren grille aan de ingang. In 1972 werden om het onderhoud te vergemakkelijken de wegen uit dolomiet afgeboord met kleine betonplaten. Ook is er sprake van beplanting op het kruis, muurbekleding, talusbekleding, en het plaatsen van bodembedekker tussen de zerken.

Begraafplaats Huizingen

Op 19 oktober 1897 keurde de provincie het voorstel goed tot aankoop van een terrein van 66 are 88 ca. Van wie deze grond oorspronkelijk was vinden we niet terug in het archief.

In april 1898 werd overgegaan tot de openbare aanbesteding van de werken ter aanleg van een "lijkhuis en een smeedijzeren omheining". De plannen waren van de hand van architect Louis Ernest S'Jonghers (4) uit Anderlecht.

In oktober 1900 volgde de beslissing tot het plaatsen van een groot ijzeren kruis. Aan deze plaatsing ging echter heel wat discussie voor-

Ingang van de begraafplaats in Huizingen, anno 2006.

DE LA CAMPINE
FONDÉES EN 1845

FORGES ET FONDERIES

AUGUSTE VAN AERSCHOT PÈRE
SUCCESEUR:

Léonard
Van
Aerschot
Fils

Télégrammes:
LÉONARD VANAERSCHOT.
2585

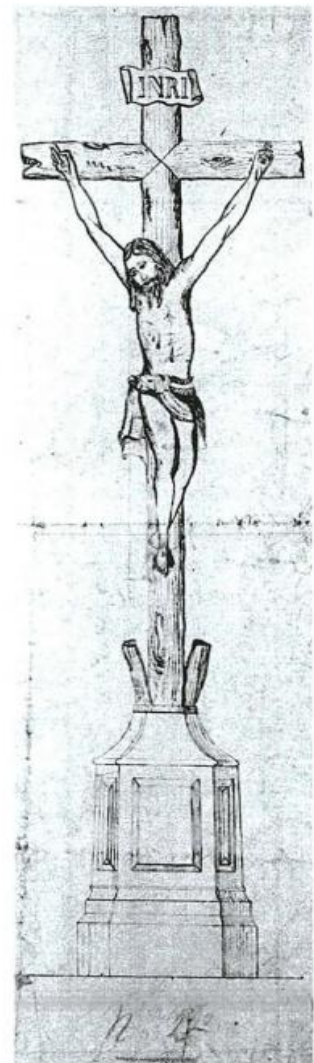
Hérenthals, (Belgique) le 15 Juin 1900

Administrations Communales et Royales Doit

pour vente et livraison des marchandises suivantes expédiées à ses risques et périls
par Ch. sefer payable à Hérenthals au comptant sans escompte

DATE S	DESIGNATIONS	POIDS	PRIX	SOMMES
Mai 16	<i>Fourniture d'une croix en fer autre avis Christ de 1,60 m hauteur et ancrage pour Salverij, entrees</i>			420.-
	<i>Valeur au 15 Juin prochain.</i>			

Tous billets ne sont pas une délégation des fonds de paiement et, si ce n'est, le titulaire de l'écrit ne peut comptant en cas de contestation.

Rechts: Blaudruk van het ontwerp van het gietijzeren kruis. (Dezelfde realisaties staan eveneens op de begraafplaatsen van Beersel en Alsemberg. Links: briefhoofd van de firma Van Aerschot & fils. In deze gieterij werd het kruis gegoten.

af binnen de gemeenteraad. Vijf gemeenteraadsleden stemden voor, vier konden zich hier niet in vinden en stemden dan ook tegen. Het kruis kwam er, weliswaar met een nipte meerderheid. Het was vooral kasteelheer Albert Vaucamps die moeite had met het plaatsen van een christelijk symbool. Hij wees op de vrijheid van geloof en stelde dat het om een gemeentelijke begraafplaats ging en niet om een katholieke. Zijn argumenten konden de meerderheid van de raadsleden niet overtuigen en zodoende prijkt er tot op vandaag in het midden van de begraafplaats een groot ijzeren kruis. Het kruis werd vervaardigd in de gieterij van Leonard van Aerschot in Herentals.

In de jaren 1960 voldeed het bestaande lijkenhuisje niet meer en diende het te worden vervangen door een nieuw. De plannen van architect Eugène Clerckx uit Beersel werden goedgekeurd in april 1965. Het bestaande lijkenhuisje besloot men te behouden als

opslagruimte, mits een kleine opknapbeurt. Felix Picalausa uit Halle werd aangesteld als aannemer en zou tevens een aantal herstelingswerken uitvoeren.

In 1967 volgde een reeks beplantingswerken om het kerkhof te verfraaien.

In de gemeenteraadszitting van 9 juli 1970 werd het plan voor een uitbreiding van 37 are 25 ca goedgekeurd. Het betrof hier aangrenzende grond. De uitbreidingswerken werden uitbesteed aan Pierre Van Cauwelaert uit Sint-Pieters-Leeuw. Deze uitbreiding omvatte ook een aantal verfraaiingwerken, zoals het plaatsen van banken.

Begraafplaats Beersel

Op 10 april 1900 kocht de gemeente Beersel een terrein van 68 are 60 ca, met het oog op de vestiging van een nieuwe begraafplaats. De grond was voordien eigendom geweest van Juffrouw De Ridder, afkomstig uit Leuven. De gemeenteraad besloot om niet meteen het gehele gebied in te lijven als begraafplaats. Dertig are zou als weiland worden gebruikt.

De plannen voor de metalen afsluiting rond het kerkhof, opgesteld door architect Henri Jacobs uit Schaarbeek, werden door het gemeentebestuur goedgekeurd in januari 1903. De totale kostprijs van de werken bedroeg 4.862,14 fr.

De uitbreiding van de begraafplaats kwam er in de jaren 1958-'59. De 30 are die oorspronkelijk dienst deden als weiland werden nu toegevoegd. Dit impliceerde ook dat er een nieuwe afsluitingsmuur moest worden gebouwd. De plannen hiervoor werden opgesteld

De begraafplaats voor oud-strijders op het kerkhof te Beersel, anno 2006.

Onder: Het nieuwe columbarium voor het bijzetten van asurnen op de begraafplaats van Beersel, anno 2006.

door Eugène Clerckx uit Beersel. Joseph Vanderlinden uit Lot was de aannemer die de nieuwe afsluitingsmuur mocht oprichten en de begraafplaats zijn uitzicht zou geven dat er ook vandaag nog is. Een deel van de oorspronkelijke muur werd gesloopt en de nodige graaf- en funderingswerken werden uitgevoerd. In 1960 werden vijfentwintig grafzerken voor oud-strijders geleverd door Duyck uit Halle.

Bronnen:

Gemeentearchief Alseberg, n°862.1, Kerkhof: oprichten van muur en dodenhuis, 1895

Gemeentearchief Alseberg, n°862.1, Verbeteringswerken gemeentelijk kerkhof, 1957-1958

Gemeentearchief Alseberg, n°862.1, Vergroting van kerkhof - aankoop van grond - afsluiting en beplanting, 1965-1967.

Gemeentearchief Beersel, n°862.1, Werken aan het kerkhof

Gemeentearchief Dworp, Groep VIII: n°861.8 ... n°863.11, begraafplaats Dworp.

Gemeentearchief Lot, n°862.1, Werken aan het kerkhof 1952-1972.

Gemeentearchief Lot, n°862.1, Werken aan het kerkhof, 1939-1952.

Gemeentearchief Huizingen, n°862.1, Uitbreidingswerken gemeentelijk kerkhof, 1969-1973. Bouwen lijkenhuis 1966-1969.

Gemeentearchief Huizingen, n°572.1, Kerkhof: documentatie 1898-1974.

Symboliek op de Beerselse begraafplaatsen

MICHEL VASTIAU EN DIMITRI BERGHMANS

Veel symbolen stammen uit de Bijbel, de klassieke Grieks-Romeinse oudheid, en zelfs uit de Egyptische beschaving. Zij werden door de Christenen overgenomen. Planten die in onze streken niet groeien, zoals olijfbomen en palmbomen, en exotische dieren waren ook bij ons populair door hun rijke symboliek. Hier volgt een overzicht van wat voorkomt op Beerselse begraafplaatsen.

1. HEILIGEN

De Christusfiguur wordt op begraafplaatsen afgebeeld als de Goede Herder met schapen, als leraar, als zegenende Christus, als Ecce Homo, gezeseld en met doornen gekroond, zijn kruis dragend, aan

het kruis hangend (crucifix), als verzezen of verheerlijkte Christus.

Daarnaast verwijzen ook dieren en voorwerpen naar Christus.

Maria is veruit de meest afgebeelde heilige op de begraafplaatsen. Dikwijls is een biddende Maria afgebeeld, of een Mater Dolorosa, een Piëta, O.-L.-Vrouw van Gedurige Bij-

Ecce Homo met doornen gekroond. (Huizingen)

stand, van Goede Raad, van Zeven Weeën, van het H. Hart, als Onbevleete Ontvangenis of als Koningin van de Hemel. We vinden haar terug in steen gebeiteld of gegrift, als halfverheven beeldhouwwerk, als losstaand beeldje in steen, brons of kunststof en als groot beeld. Opvallend zijn de bedevaartsouvenirs van Lourdes die op de zerken staan. Andere heiligen zijn schaars: de H. Jozef en Sint Antonius van Padua zijn wel present.

2. ENGELEN

Deze zijn talrijk aanwezig op de Beerselse rustplaatsen. De engel

vindt zijn oorsprong bij de godin van de overwinning uit de oudheid, Victoria. In de christelijke traditie zijn engelen boodschappers van God, conventioneel afgebeeld als jongelingen met vleugels, bloemen of muziekinstrumenten. De vleugels van de engelen symboliseren hun goddelijke opdracht

Engel die rozen neerlegt op het graf. De rozen verwijzen naar liefde en vergankelijkheid. Bovenaan het kruis staat een Ecce Homo. (Alseberg)

3. MENSEN

De mensen die op grafstenen afgebeeld staan, naast de portretten en beeldhouwde koppen en bustes van de overledene, zijn figuren met symbolische waarde. Die versierselen zijn ofwel vrouwenfiguren of vrouwelijk uitziende engelen, DOLENTEN genoemd wanneer ze treuren of PLORANTEN wanneer ze wenen.

Typisch voorbeeld van een dolente, er uitziende als een treurende vrouw (Huizingen).

Het menselijk lichaam en zijn onderdelen hebben symbolische waarde van in de vroegste geschiedenis. Het HART is het meest voorkomend menselijk orgaan. Het is een symbool van liefde. Het H. Hart is dikwijls omringd met een doornenkroon en gewond of omringd met vlammen, symbool van de brandende liefde van Christus. Op onze begraafplaatsen komen naast kleine losstaande beeldjes, borstbeeldjes en reliëfs, geëmailleerde plaatjes voor van de Bond van het H.Hart uit de jaren tussen 1920 en 1950. Twee HANDEN die elkaar vasthouden symboliseren de liefde en verbondenheid tussen man en vrouw.

4. DIEREN

De DUIF is het bekende symbool van de H. Geest en van de vrede. Zij wordt door Christus zelf geprezen om haar eenvoud. De duif is ook een symbool van de ziel, van Jezus Christus, van Maria, van de Kerk,

Het lam beheerst dit grafmonument volledig. Deze overledene moet wel bijzonder zachtmoedig geweest zijn (Beersel).

van de zuiverheid en van de echtelijke trouw. Bij de laatste is het dan vooral een witte duif of een tortelduif.

Het LAM is een symbool van Christus, van de apostelen, van de gelovigen, van de zachtmoedigheid, de zuiverheid en de nederigheid. De SLANG rond een kruis is maar éénmaal gebeiteld in Dworp. De ouroboros (de slang die haar eigen staart inslikt) verwijst naar volmaaktheid en eeuwigheid, zonder begin en zonder einde.

5. PLANTEN

Sommige bomen worden kerkhofbomen genoemd omdat zij veelvuldig op kerkhoven aangeplant worden en afgebeeld staan op grafmonumenten. Het is dikwijls niet duidelijk welke boom of tak in de zerken gebeiteld is. Een droge boom betekent onvruchtbaarheid, luiheid, verdoemenis, maar de enkele groene blaadjes veranderen die betekenis. Waarschijnlijk valt die te interpreteren als symbool van het afgebroken leven. Bloemen zijn symbolen van hoop, namelijk hoop op vruchten.

Een PALMTAK is een attribuut van Victoria en symboliseert de overwinning op de dood. De christenen namen dit over. Meer algemeen duidt de palmtak op vrede en overwinning.

Globaal genomen zijn er 2 grote soorten KRANSEN: de lauwerkrans en de doornkrans. De groenblijvende bladeren van de laurier symboliseren de onvergankelijkheid. De doornkrans symboliseert de zonden van de mens.

De DRUIVELAAR (bladeren, ranken, trossen) is één van de meest geliefde symbolen van Christus (Ik ben de wijngaardstam), van de H. Eucharistie, van de herfst, van de vruchtbaarheid, de weldadigheid en helaas ook van de dronkenschap en de woede. Druivenranken komen voor, druiventrossen zijn zeldzaam.

De OLIJFBOOM en vooral de olijftak is een teken van vrede, eendracht, verzoening, gerechtigheid, inwendige rust. Een duif met olijftak verwijst naar de duif die Noach losliet en die terugkwam met een olijftakje, gevonden op droog land.

Open boek met daarop een geknakte roos en een (brandende) lamp. Een combinatie van symbolen (Lot).

Eén van de meest voorkomende planten is KLIMOP. De slingerplant hecht zich stevig vast aan bomen en muren. Hij was het symbool van

Hermes, boodschapper van de goden, die trouw alle opdrachten van de andere goden volbracht. Hij is het symbool van vriendschap, trouw, vaderlandsliefde en matigheid. De ROOS verwijst naar Maria en het lijden van Jezus. Meer algemeen verwijst ze naar liefde en vergankelijkheid. KLAVERZURING is een symbool van blijmoedigheid, omdat hij iedere morgen zijn bloemen opent en zijn bladeren ontrolt voor de opgaande zon. Het klavertje drie staat voor de H. Drievuldigheid. De LELIE is het gekende symbool van de zuiverheid en maagdelijkheid, de zachtmoedigheid, de barmhartigheid en de majesteit. De lelie verwijst naar Maria, naar Jozef en tal van andere heiligen waarvoor de overledene misschien een grote verering koesterde. Het VIOOLTJE staat voor nederigheid, omdat het dicht bij de aarde groeit en zich verbergt tussen andere planten. KORENAREN komen dikwijls voor, gecombineerd met een kruis. Uit die aren komen de graankorrels die tot meel worden gemalen om brood te worden en ook hosties. De graankorrel moet sterven om veelvuldige vruchten voort te brengen, een teken dat de dood niet het einde van alles is maar een nieuw begin. De korenaren zijn symbool van de eucharistie, van de edelmoedigheid, van de zomer, van de werkzaamheid en vooral van de landarbeid. Het VERGEET-MIJ-NIETJE is omwille van zijn naam afgebeeld op zerken als symbool van eeuwigdurende herinnering aan de afgestorvene.

6. VOORWERPEN.

Het KRUIS is het meest voorkomende voorwerp op de begraafplaatsen. Het stelt de vier hemelrichtingen voor en symboliseert de verzoening tussen hemel en aarde. Het duidt aan dat er een christenmens begraven ligt die zijn kruis het leven lang gedragen heeft en het als het ware op zijn grafzerk achterlaat. Kruisen bestaan in meer dan 800 soorten, en zij kunnen in de heraldiek allemaal genoemd of beschreven worden. Slechts weinig grondvormen komen voor in Beersel: het Latijnse kruis, het Griekse kruis, het breedarmig of Maltezer kruis zijn de meest verspreide soorten.

Het BOEK, gewoonlijk een open boek, verzinnebeeldt de goddelijke deugd van geloof, de voorzichtigheid en de gerechtigheid.

De ZUIL en de gebroken zuil symboliseren respectievelijk het leven en het afgebroken leven.

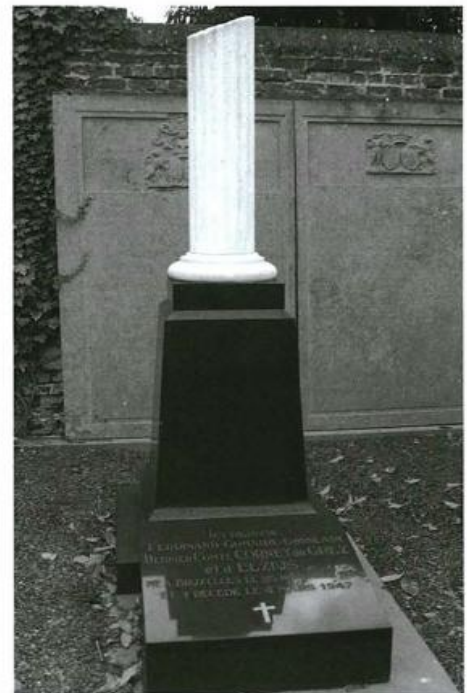
De OBELISK en de PIRAMIDE uit de Egyptische beschaving zijn na de veldtocht van Napoleon in Egypte in Europa populair geworden. Het grafmonument in de vorm van een obelisk komt veelvuldig voor. Slechts één monument in Dworp heeft de vorm van een piramide.

De URNE stamt al uit de oudheid en stond symbool voor dood en rouw. Soms is de urne bedekt met een sluiër, als teken voor het de rug toekeren aan de buitenwereld. Een sluiër werd vroeger tijdens de rouwperiode veelvuldig gebruikt door vrouwen die zich met hun verdriet terugtrokken en afzonderden van de wereld.

Het LICHT wordt voorgesteld door een kaars, een olielamp, een toorts of een fakkel. Het licht is voor Christenen een symbool van Christus, die het licht van de wereld is en het eeuwige licht. Het licht van de kaars wordt veelvuldig gebruikt tijdens godsdienstige ceremoniën, gedurende de hele levensloop van een christenmens, van bij het doopsel tot de uitvaartmis. Fakkels of toortsen komen soms omgekeerd, al die niet gekruist, brandend of gedoofd voor op grafmonumenten. De brandende fakkel wijst naar de wederopstanding. Een KELK symboliseert de christelijke traditie en eucharistie en komt bijna uitsluitend voor op priestergraven. Er zijn ook elementen die verwijzen naar het uitgeoefende BEROEP of de BEZIGHEID. Zo zien we op de zerk van

Open boek (Huizingen).

Afgebroken zuil of het afgebroken leven (Dworp).

Urne bedekt met sluijer (Dworp).

Obelisk uit zwart marmer (Beersel).

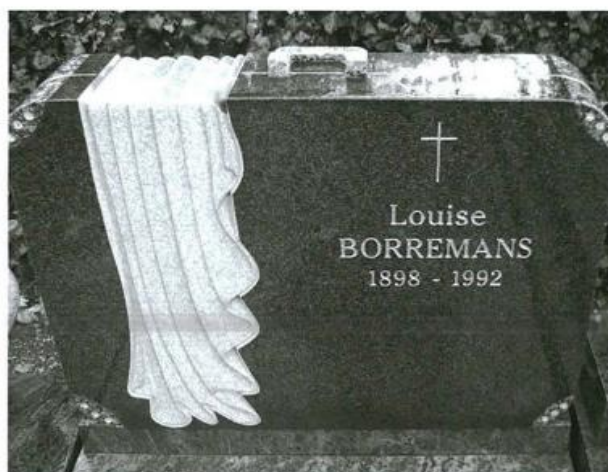
Priestergraf met kelk (Lot).

Element verwijst naar het beroep van smid (Beersel).

Hier rust een fervente muzikliefhebber (Dworp).

Reiskoffer bedekt met sluijer (Huizingen).

Jean Marie Gaspar in Beersel de afbeelding van een smid. Op het gaf van schilder Straus in Dworp vinden we een schilderspalet. Op kindergraven liggen naast de knuffeldieren ook speelgoed, autootjes, fietsjes. Beeldjes op grafzerken verwijzen soms naar een hobby: een fiets, een lier, een voetballer. Andere eigenaardige voorwerpen verwerkt in een grafmonument, zijn een valies en een kasteel.

7. LETTERS, MONOGRAMMEN, AFKORTINGEN, GEOMETRISCHE FIGUREN.

De alfa en omega, de eerste en laatste letter van het Griekse alfabet als symbool van God, volgens de Apocalyps begin en einde van alles, komen hier weinig voor. De meest bekende monogrammen, het Christusmonogram XP en de Griekse letters xhi en rho (beginletters van de naam XPISTOS) komen maar zelden voor. Het kruis met A.V.V.-V.V.K. "*Alles Voor Vlaanderen, Vlaanderen Voor Kristus*" is beter vertegenwoordigd. Het opschrift D.O.M. (Deo Optimo Maximo: aan de Opperste en Beste God) komt slechts voor op enkele oude zerken, in Huizingen en Alseberg. R.I.P. (Resquiescat In Pace: dat hij/zij ruste in vrede) staat wel talrijker op oudere grafstenen.

De initiaal van de voornaam van de overledene staat éénmaal in de zerk als bloemenperkje uitgehouwen (Huizingen) of de initialen van de voornamen van echtgenoten zijn ineengevlochten op een bijgift op de zerk.

8. HERALDIEK

Wapenschilden zijn zeldzaam. We vinden twee alliantiewapens van de familie Cornet de Grez op oude zerken die naar de begraafplaats van Dworp overgebracht werden, en een alliantiewapen van de familie de Nélis in Dworp.

9. BESLUIT

Op de vroegere dorpskerkhoven rond de kerk stonden meestal houten kruisen, enkele in gietijzer en weinig zerken in steen. De notabelen die het konden betalen werden eerst in de kerk begraven onder een platte zerk met inschrift en soms wapenschilden en later rond de kerk op het kerkhof in een familiekelder. Afgezien van de stereotype opschriften D.O.M., R.I.P., het kruis, doodshoofd en beenderen, soms een Christusmonogram of een hart, een anker, werden op zerken maar weinig symbolen gebruikt.

Onze vijf begraafplaatsen dateren uit het einde van de 19de -begin 20e eeuw, de periode waarin de oude tradities met hun stereotype opschriften en figuren, doodshoofden, geraamten en knekels, verdwenen waren. Op grote begraafplaatsen, zoals Laken, waar gegoede

Wapenschild van de familie Nélis (Dworp).

burgers familiekapellen en sterk geïndividualiseerde graven lieten bouwen, heeft neogotiek gezorgd voor een overvloedig gebruik van symbolen. Op onze begraafplaatsen zijn de symbolische elementen eerder schaars.

Dit kunnen we als volgt verklaren:

- allerhande symbolen laten beitelen op een zerk is duur;
- de familie van de overledene of een raadgever moet de symbolen kennen;
- de steenhouwers stellen zerken tentoon zonder versierselen, of met een fries van rozen of klimop en met een kruis. De familie koopt die, laat er naam en data inhouwen of in reliëf aanbrengen met bronzen letters;
- allerlei al dan niet religieuze voorwerpen in metaal of porselein kunnen op de zerk geplaatst worden: kransen, foto's, kruisen, vazen, boeken;
- is het de moeite waard in de tekst op een zerk symbolen te laten aanbrengen die maar weinig mensen kunnen ontcijferen en correct interpreteren?

In de toekomst zullen de weinige nog gebruikte symbolen verdwijnen:

- uitstrooien van as maakt een grafmonument overbodig;
- columbaria met een kleine dekplaat laten geen plaats voor veel tekst en symbolen;
- de opgelegde kleine uniforme grafplaten bieden weinig mogelijkheden;
- de eeuwigdurende vergunningen op de begraafplaatsen zijn afgeschaft;
- de kennis van religieuze en andere symbolen gaat snel achteruit;
- religieuze symbolen worden minder en minder geduld, ze komen bij sommige mensen als storend over.

Bronnen:

Broeder LEOPOLD. *Oude en nieuwe iconographie ten dienste van den scheppenden kunstenaar*. Brussel, Procure, 1937.

CHARBONNEAU-Lassay (L.). *La mystérieuse emblematicque de Jesus-Christ. Le Bestiaire du Christ*. Milano, Archè, 1980. Herdruk van de uitgave door Desclée-Debrouwer, 1940.

Trends en modeverschijnselen

MICHEL VASTIAU

Een steenhouwer of zerkenfabrikant creëert een nieuwigheid. Dat kan op iconografisch gebied zijn: een kruis, een bloem, een pater-noster, een duif of een ander symbool. Of een nieuw model zerk of kruis. Wanneer dat in de smaak valt, komt er navolging.

Die modeverschijnselen zijn makkelijk te volgen in chronologisch orde: gebruik van arduin, dan granito (eigenlijk cement met kleine stukjes natuursteen), elementen in de zerk en naamplaten in marbrite (een glaspasta die marmer imiteert), te beginnen rond de jaren 1925, opnieuw arduin, dan graniet en samengestelde zerken (uit stukken natuursteen, of ceramiek), mozaïekzerken en zerken in kunststof. Andere natuurstenen komen bijna niet voor. Obelisken kwamen in de eerste helft van de 20^e eeuw veel voor. Het portret op porselein kent nog steeds succes.

In de grafmonumenten kan men ook stijlvormen herkennen: van de neostijlen, vooral neoklassiek en neogotisch over de eclectische en art nouveau en art deco tot modernistische en hedendaags design.

36

De neogotische grafkapel van de familie Cornet de Grez (Dworp).

Een wandeling op de Beerselse begraafplaatsen

MICHEL VASTIAU

ALSEMBERG:

De begraafplaats in de Onze-Lieve-Vrouwstraat

De begraafplaats van Alseberg is bijzonder rustig gelegen naast het park van het domein Rondenbos. De stilte en de hoge bomen van het park roepen de kerkhofbezoeker op tot bezinning. Het glooiend terrein van de begraafplaats oogt mooi, maar heeft ook nadelen. Na iedere flinke stortbui spoelt aarde weg, die op lager gelegen zerken een laagje modder achterlaat. Na de bui die ook een gedeelte van de rode steentjes van de wegen wegspoelt, moet de grafdelver die kiezel met de kruiwagen opnieuw naar boven voeren en uitstrooien.

De halfronde ingang strekt als het ware twee armen uit om de overledenen te ontvangen. Voor dit origineel idee gebruikte architect Henri Jacobs eenvoudige materialen: baksteen en enkele sierelementen in arduin in een vage neogotische stijl, zowel voor de muromheining als voor de gebouwen. De beplanting bestaat uit lage struikjes en bloemen.

Op de begraafplaats staan, naast de monumentale zerken, ook gewone houten kruisjes. Een groot kruis staat op wat vroeger, vóór

Centrale opstelling van het kruisbeeld gezien vanaf de ingang. Achteraan het park Rondenbosch (Alseberg).

Grafmonument van de "Broeders van O.-L.-Vrouw van barmhartigheid" (Alseberg).

de uitbreiding, het midden was van de dodenakker. Grafkapellen komen hier niet voor. Een soort grenspaal, laag grafmonument in de vorm van een zuil in rood graniet, staat bij de ingang van de begraafplaats. Opvallend zijn de talrijke grafperken van religieuzen, de broeders van het Sint-Victorinstituut, de zusters Dienstmaagden van het H. Hart (werk van de berg Thabor), en van congregaties die niet in Alseberg verbleven.

Alsebergse kunstenaars, schrijvers en andere bekende personages hebben geen opmerkelijke zerken.

Alle religieuze symbolen verwijzen naar de christelijke godsdienst. Enkele overledenen komen uit voor hun Vlaamse overtuiging en liggen onder een A.V.V. – V.V.K.-kruis. Op het graf van twee priesters staat de traditionele kelk met hostie er boven.

Obelisk van de familie Indeherbergh (Alseberg).

Grafmonument van Constant Theys, met keramiek van Dries Vandebroek (Alseberg).

Grafmonument met een combinatie van portiek en stèle (Beersel).

BEERSEL:

De begraafplaats in de Hoogstraat 79

De begraafplaats van Beersel, ligt niet zo "idyllisch" als die van Alseberg. Toch is ook deze begraafplaats een wandeling waard.

Op geen van de andere vier begraafplaatsen komen zoveel aaneengesloten rijen grafmonumenten voor die representatief zijn voor welstellende families. Het zijn dikwijls combinaties van zerken met portieken of aedicula en stèles. De oude ingangspoort bleef bewaard. Het niveauverschil is hier overbrugd met trappen. Jeroen Brouwers, op zoek naar het graf van Herman Teirlinck, schrijft er het volgende over: "Een grauw en saai kerkhof, waarschijnlijk aangelegd in de jaren vijftig of zestig van vorige eeuw, dus zonder de aangrijpende romantische pracht van sommige oude Brusselse begraafplaatsen." (1)

De nabijheid van een school met de drukte van ouders die hun

(1) Hier komt nooit niemand niet. Op expeditie naar Herman Teirlinck, in De Brakke Hond zomer 2002.

Mausoleum van de familie de Roest d'Alkemade (Beersel).

Onder: Modern grafmonument, gehouwen uit witte marmer (Beersel).

Rechtsonder: Reeks modernistische grafmonumenten uit de periode 1950 - 1960 (Beersel).

kinderen afzetten en ophalen en het verkeer op de Hoogstraat, verstoren enigszins de rust op de begraafplaats.

Enkele bronzen plaketten met de kop van de overledenen hebben een zekere kunstwaarde. Een zerk in de vorm van een soort obelisk, een andere als een muur van een kasteel met kantelen en nog een andere in ruwe witte natuursteen zijn blikvangers. De grafkelder van de lokale edele familie de Roest d'Alkemade, een soort onderaardse bunker bedekt met een kruis, staat in het midden van de begraafplaats.

DWORP:

De begraafplaats Molenveld 26

Ook op de begraafplaats van Dworp is er een niveauverschil, duidelijk te zien door trappen binnen de begraafplaats.

De kerkhofbezoeker kan hier niet naast de grafkapel en de afgesloten ruimte met zerken van de familie Cornet de Grez kijken. In de afgesloten ruimte staan drie oudere zerken met alliantiewapens die van het oude kerkhof overgebracht werden. Vooral de onregelmatige piramide met gouden vlek op de top van Baron Robert d'Anethan uit 1998 springt in het oog. Ook de V-vormige uitsparing in de oude omheiningmuur, waardoor de zon die gouden top beschijnt, is merkwaardig.

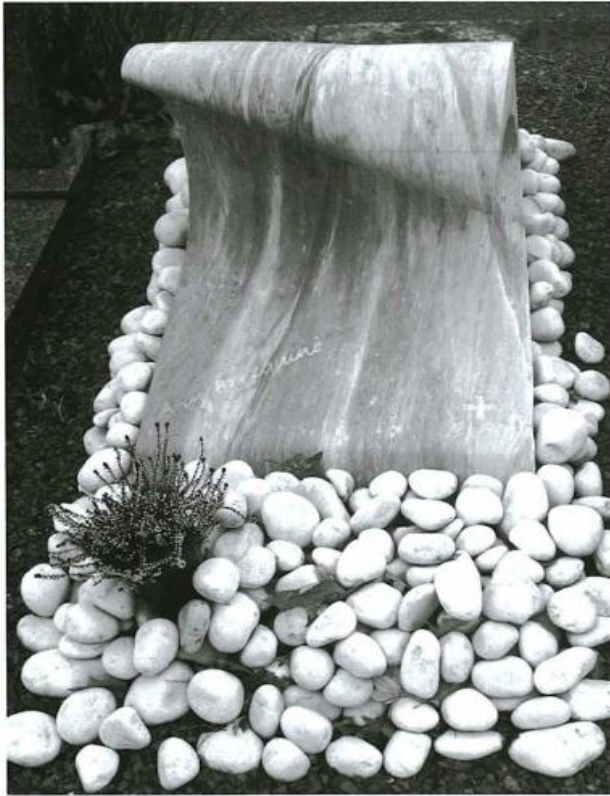
De grafsteen van Marie Elisabeth Simaer is niet bijzonder opvallend, wel het opschrift "*La centenaire Née à Tourneppe 1832 Décédée 1934*". Een eenvoudig houten kruisje met Onbekend - Inconnu staat bescheiden tegen de muur. Een gesponsorde grafsteen is ook niet alledaags: "*Ce monument est offert par le Fonds social ...*"

Erg origineel is het grafmonument onder houten balken van een kunstschilder; het houten kruis met dak en een grafzerk in de vorm van een golf. Op deze begraafplaats vinden we ook een zeldzaam ijzeren kruis en een perk met bronzen platen in de kerkhofmuur. Opmerkelijk is het geheel van granito kinderzerkjes.

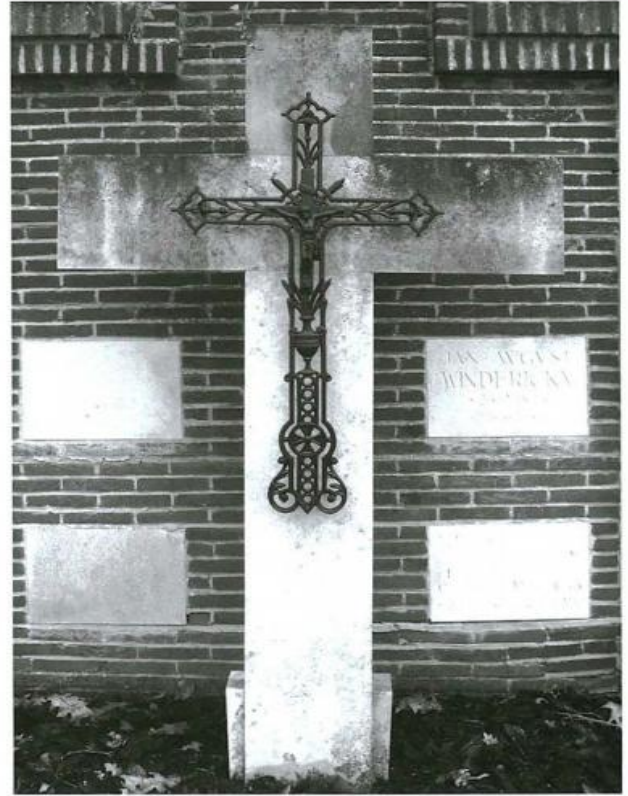
Typisch voor Dworp zijn de houten kruisen met dubbele stam.

Groep bronzen platen van de families Lambert Lassere in de kerkhofmuur (Dworp).

Modern grafmonument (Dworp).

Ijzeren kruis tegen de kerkhofmuur, grafmonument van Jan August Winderickx (Dworp).

Rij van typische kindergraven (Dworp).

Grafmonumenten van de families Cornet de Grez en d'Anethan (piramide) (Dworp).

HUIZINGEN:

De begraafplaats op de Menisberg

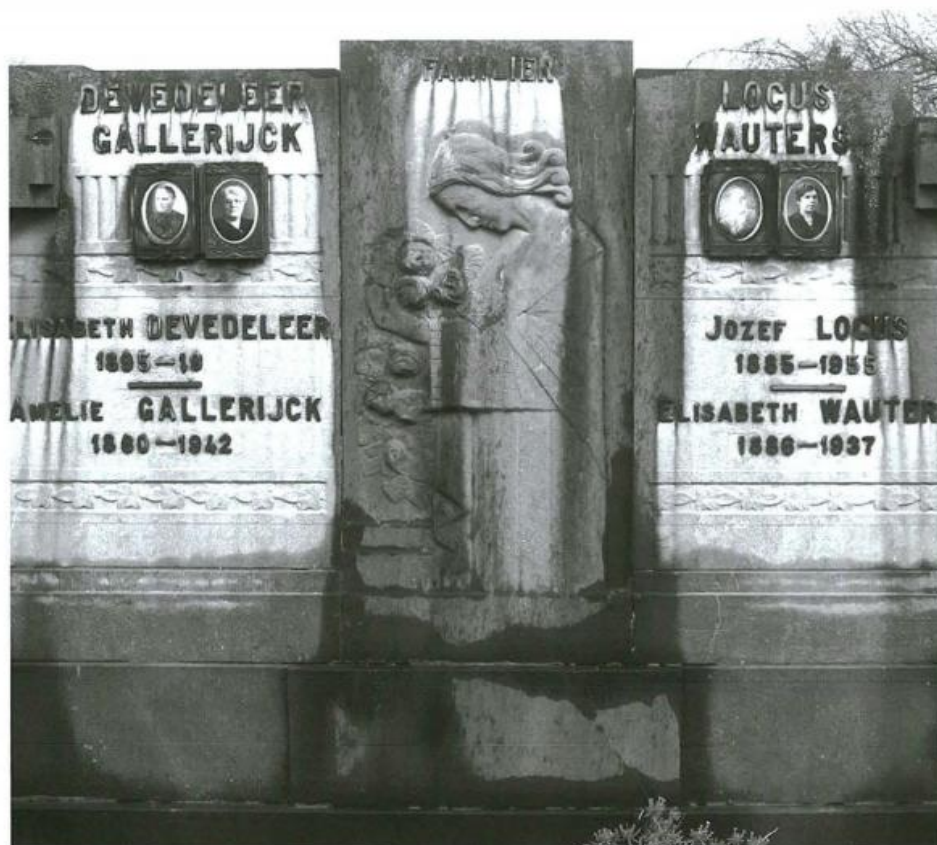
In Huizingen bleef het zicht van de kruisdreef goed bewaard, met centraal het kruis en in de vier richtingen een mooi geheel van graven. Jammer is het storende geraas van de voertuigen op de autosnelweg.

Neoclassicistische grafkapel van de familie Devillers (Huizingen).

Centrale laan van de begraafplaats. Achteraan de kapel van de familie Devillers (Huizingen).

Grafmonument met art deco elementen (Huizingen).

Modern grafmonument met combinatie van materialen en bijzonder lichteffect rond het kruis (Huizigen).

Het meest opvallende monument op deze begraafplaats is de neo-classicistische grafkapel met crypte van de familie Devillers-Torley. Naast de Latijnse en Griekse kruisen, zien we hier ook een Keltisch kruis. Enkele dolenten en ploranten, vrouwen of engelen, zijn uitdrukkelijk aanwezig naast een opvallend groot bronzen beeld van een geknielde vrouw. Zeker de zwart geschilderde engel is niet alledaags. Een grafmonument in de vorm van een sarcofaag is zeldzaam op Beerselse begraafplaatsen. Een valies en een open boek zijn opvallende iconografische elementen. Het bloemenperkje in de vorm van een 'F' in de zerk uitgespaard verwijst naar de voornaam van de overledene. Een plaatselijke schrijnwerker heeft hier enkele massieve houten kruisen afgeleverd.

LOT:

De begraafplaats aan de kerkhofstraat

We betreden de begraafplaats via een vernieuwde ingang. Ook hier is de nabijheid van de autosnelweg eerder storend. Onmiddellijk valt de grafkapel met groene deur van de familie Huysmans op. Typisch voor Lot zijn de zerken samengesteld uit vlakke

Houten kruis begroeid met klimop (Lot).

Vernieuwde ingang van de begraafplaats. Achteraan de grafkapel van de familie Huysmans (Lot).

Kindergraf (Lot).

Modern grafmonument in mozaïek (Lot).

stukken natuursteen, uit keien of uit mozaïekstukken. Een eenzaam Russisch kruis staat tussen de andere kruisen. Origineel is de grafzerk met tegels uit keramiek. Op de kinderzerkjes is de tekst en datum dikwijls in blauwe kleur vermeld, zoals op de doodsprentjes gebruikelijk was. Enkele minder gebruikelijke voorwerpen op de grafmonumenten zijn een kleine amfoor, een kleine obelisk en een plaat van leden van een syndicale kamer aan haar voorzitter. Zoals het hoort ligt E.H. Emmanuel Geeroms, priester in eeuwigheid, begraven onder een grafmonument met kelk en hostie. Het grafmonument van burgemeester en minister Renaat Van Elslande ligt er vredig bij.

Centrale gang met
modernistische graven
(Lot).

47

Grafmonument van
burgemeester Renaat
Van Elslande (Lot).

Colofon

En het dorp zal duren...

is het trimestrieel tijdschrift van het
Heemkundig Genootschap "van Witthem" - Beersel

oktober - december 2006 - nummer 32 - jaargang 8

voorzitter	Marc Desmedt Dwersbos 109 1650 Beersel 02. 377.27.94
ondervoorzitter	Edgard Winderickx Brouwerijstraat 18 1653 Dworp 02. 380.30.14
secretaris	Michel Vastiau Leeuwerikenlaan 10 1650 Beersel 02. 380.54.38
penningmeester	Piet Van Capellen Boomgaardstraat 12 1653 Dworp 02. 380.35.48

48

inlichtingen tijdens de kantooruren in het gemeentehuis te Beersel - dienst cultuur
Alsebergsteenweg 1046
1642 Alseberg
02 3591616

Prijs van dit nummer € 6,20 - jaarlijks lidgeld (vanaf 2007) bedraagt € 20, te storten op rekeningnummer 001-3114341-38 van het Heemkundig Genootschap "van Witthem" Beersel, met vermelding van naam, voornaam en adres, gevolgd door de aanduiding "Abonnement tijdschrift".

Werkten mee aan dit nummer: Dimitri Berghmans, Henri Coudron, Willy Debraekeleer, Giedo Debusscher, Lydia Denayer, Marc Desmedt, Raf Meurisse, Joke Vandenbussche, Michel Vastiau, Liberte Walschot en Jan Zelck.
Samenstelling: de redactieraad.
Verantwoordelijke uitgever: Marc Desmedt.

Eindvormgeving en druk: Drukkerij B.V.B.A. Mariën-Deneyer - Dworp.

*Heemkundig
Genootschap
"van Witthem"*